



Tempo-toimintaa. Kuva: Kimmo Kotilainen

Historiallinen katsaus: Harrastus koulupäivän yhteydessä

Sana harrastus viittaa mielenkiintoon, kiinnostukseen ja jatkuvaan harjoittamiseen. Harrastaminen on vapaaehtoista. Se voi olla ohjattua tai omatoimista ja se voi tapahtua ryhmässä tai itsekseen. Koulu tarjoaa luonnollisen yhteyden osallistua harrastustoimintaan muiden oppilaiden kanssa. Oppivelvollisuuden takia koulu tavoittaa koko ikäluokan, joten harrastusmahdollisuuksien järjestäminen koulupäivän yhteydessä edistää lasten yhdenvertaisuutta. Seuraavassa kuvataan toimintaa tämän tavoitteen saavuttamiseksi ensin eheytetyn koulupäivän ja aamu- ja iltapäivätoiminnan avulla, ja annetaan niitä koskevia kirjallisuuslähteitä. Tämän jälkeen selostetaan seuraavia askelia kohti Harrastamisen Suomen mallia.

MUKAVA-hanke

Kouluissa on järjestetty opettajien pitämää kerhotoimintaa 1940-luvun lopulta lähtien edistämään musiikin ja muiden taiteiden harrastamista samoin kuin sosiaalista käyttäytymistä ja ystävyyttä. Sen tarkoituksena ei ole ollut tarjota ylimääräisiä oppitunteja, vaan olla virkistävää.

Erityisavustuksella järjestetty kerhotoiminta karsiutui pieneen osaan entisestään 1990-luvun laman takia, ja taloudellinen lama heikensi lasten kasvuoloja muutenkin. Lasten sosiaalisen kehityksen tukemiseksi käynnistettiin valtakunnallinen kokeilu- ja tutkimushanke MUKAVA (muistuttaa kasvatusvastuusta kaikkia niitä tahoja, jotka osallistuvat kouluikäisten lasten opetus- ja kasvatustyöhön). Sana mukava viittaa myös tavoitteeseen edistää lasten kehittymistä mukaviksi ja muita huomioon ottaviksi yhteisön jäseniksi.

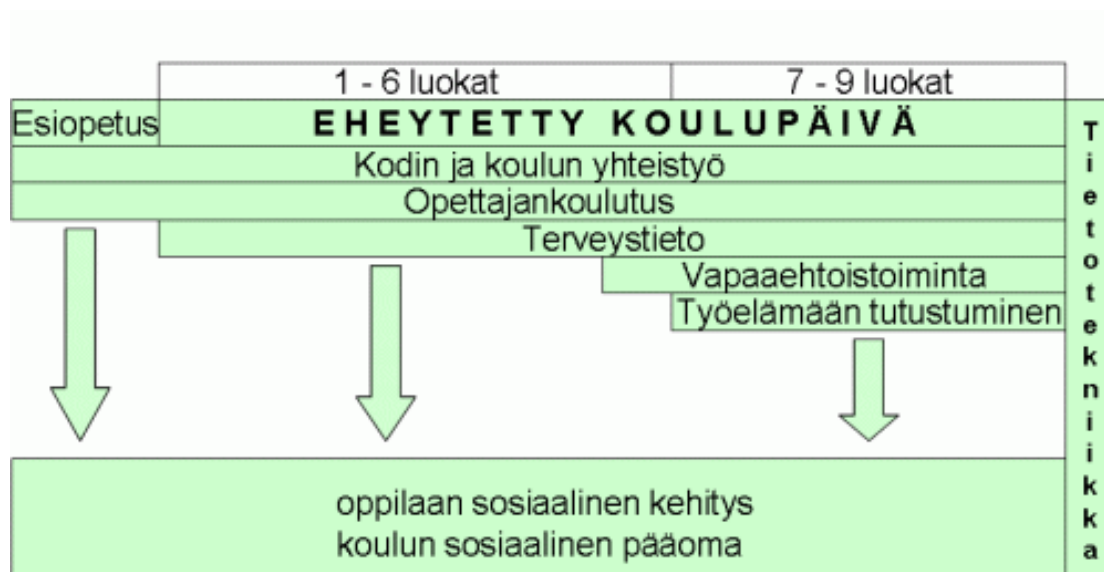
MUKAVA-hanke (2002 - 2005) suunniteltiin kansanedustajien (erityisesti Kyösti Karjulan) aloitteesta ja professori Lea Pulkkinen toimesta. Hanke pyrki kehittämään toimintamalleja oppilaiden sosioemotionaalisen kasvun tukemiseksi ja koulun sosiaalisen pääoman lisäämiseksi. Hanke toteutettiin Jyväskylän yliopiston Agora Centerissä Suomen Akatemian tukemassa *Ihmisen kehitys ja sen riskitekijät* -huippututkimusyksikössä, jota johti Lea Pulkkinen. Hän toimi hankkeen tieteellisenä johtajana.

Hankkeen osaprojekteissa haettiin lähtökohtia koulun toimintakulttuurin uudistamiselle, kuten selostetaan teoksessa *Mukavaa yhdessä: Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys* (Pulkkinen, 2002, s. 241-263). Kirjassa on kuvattu myös hankkeen yhteiskunnallisia ja tieteellisiä lähtökohtia. Osaprojektit kohdistuivat oppilaaseen, koulun oppimisympäristöön ja koulun verkottumiseen lähiympäristön kanssa. Hankkeessa sovellettiin myös tieto- ja viestintätekniikan tarjoamia mahdollisuuksia oppilaan kehityksen tukemiseen sekä viestinnän tehostamiseen kodin ja koulun välillä.

Etsittäessä rahoitusta MUKAVA-hankkeelle Sitrasta, se oli kiinnostunut erityisesti osaprojektista, joka koski harrastustoiminnan sisällyttämistä koulupäivään. Sitä nimitettiin aluksi kokonaiskoulupäiväprojektiksi. Nimi vaihdettiin myöhemmin eheytytyksi koulupäiväksi. Sitra myönsi rahoituksen tämän osaprojektin toteuttamiseen vuosina 2002-2005. Siitä muodostui hankkeen pääprojekti, jota selostetaan kohdassa Eheytytty koulupäivä.

Muita osaprojekteja olivat 1) kodin ja koulun yhteistyö, 2) tietotekniikka kodin ja koulun viestinnässä, 3) opettajankoulutus, 4) terveystieto, 5) vapaaehtoistoiminta ja 6) työelämään tutustuminen (TET). Niitä on selostettu kirjassa *Koulu kasvuyhteisönä: Kohti uutta toimintakulttuuria* (Launonen & Pulkkinen, 2004). Tietotekniikkaa kodin ja koulun viestinnässä kuvataan myös Juha-Matti Latvalan väitöskirjassa [Digitaalisen kommunikaatiosovelluksen kehittäminen kodin ja koulun vuorovaikutuksen edistämiseksi. Jyväskylän yliopisto, 2006.](#)

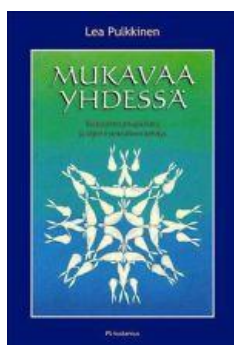
Kuvio 1 jäsentää hankkeen toiminnallista kokonaisuutta:



Kuvio 1. Mukava-hankkeen osaprojektit

MUKAVA-hankkeen osaprojekti, joka koski koulupäivän uudistamista sisällyttämällä siihen harrastustoimintaa, on esitelty teoksessa *Eheytetty koulupäivä: Lapsilähtöinen näkökulma koulupäivän uudistamiseen* (Pulkkinen & Launonen, 2005). Kirjassa kerrotaan projektissa kehitetyn toimintamallin periaatteista ja käytännön toteutuksesta sekä vanhempien, oppilaiden, opettajien ja rehtoreiden kokemuksista.

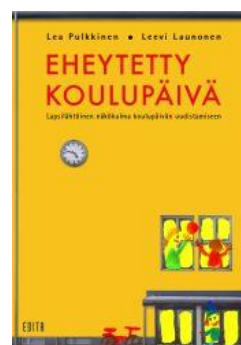
Hankkeeseen liittyviä julkaisuja



Pulkkinen, L. (2002). *Mukavaa yhdessä - Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys*. ISBN: 9524510596 Kustantaja: [PS-kustannus](#)



Launonen, L. & Pulkkinen, L. (toim.) (2004). *Koulu kasvuyhteisönä - Kohti uutta toimintakultuuria*. ISBN: 9524510936 Kustantaja: [PS-kustannus](#)



Launonen, L. & Pulkkinen, L. (2005). *Eheytetty koulupäivä - Lapsilähtöinen näkökulma koulupäivän uudistamiseen*. ISBN: 9513744477 Kustantaja: [Edita](#)

Eheytetty koulupäivä

Sitran rahoittaman Eheytetty koulupäivä -projektin tieteellisenä johtajana oli professori Lea Pulkkinen ja pääkoordinaattorina rehtori, KT Leevi Launonen. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi kehitysjohtaja Timo Hämäläinen Sitrasta.

Hankkeella oli hallitus, johon kuului kansanedustajia sekä edustajia valtion opetushallinnosta, hankkeen alkuvaihetta rahoittaneista yrityksistä, Mannerheimin lastensuojeluliitosta, Suomen Kuntaliitosta, Suomen Vanhempainliitosta, Opetusalan ammattijärjestöstä, Kirkkohallituksesta, Sitrasta ja kokeilukunnista. Hallituksen puheenjohtajina toimivat opetusministerit Maija Rask ja Tuula Haatainen sekä opetushallituksen pääjohtaja Kirsi Lindroos. Hankkeen suojelijoina olivat vuorollaan eduskunnan puhemiehet Riitta Uosukainen ja Paavo Lipponen

Tavoitteet

Hankkeen tavoitteena oli vähentää lasten yksinoloa ennen ja jälkeen koulupäivän, luoda perustaa lasten hyvälle vapaa-ajanviettotavoille, antaa lapsille mahdollisuus valita harrastuksensa sekä tukea heidän sosiaalista kehitystään. Koulupäivän rakenteen eheyttämiseen pyrittiin vuorottelemalla opiskelua, lepoa ja mieluisia harrastuskokemuksia päivän aikana lapsen vireyden ja biologisen rytmin huomioon ottaen. Riittävän pitkä ruokailutauko (siesta), perheiden ajankäyttöön liittyvät tarpeet ja koulupäivän säännöllisyys ohjasivat myös suunnittelua.

Kokeilussa ei puututtu opettajien työhön ja työaikoihin. Oppituntien ulkopuolisesta toiminnasta vastasivat kouluohjaajat ja alueella toimivat yhteistyökumppanit, joilla oli mahdollisimman hyvä pätevyys harrastuksen ohjaamiseen. Opettajat ohjasivat halutessaan harrastetunteja eri korvauksesta.

Eheytetty koulupäivä tähtäsi koulukulttuurin uudistamiseen viiden periaatteen toteuttamisella: lapsilähtöisyys, monimuotoisuus, koulukeskeisyys, moniammatillisuus ja verkottuminen.

- Lapsilähtöisyyden takia harrastusmahdollisuuksia järjestettiin oppilaiden toiveiden mukaisesti.
- Monimuotoisuuden takia eheytetyn koulupäivän toteuttamiselle ei ollut yhtä ainoaa toimivaa mallia, vaan koulut saivat toimia omien mahdollisuuksiensa ja näkemystensä mukaan.
- Koulukeskeisyyteen sisältyi ajatus, että harrastustoimintaa järjestettiin koulun piirissä ja sen kautta organisoituna.
- Moniammatillisuuden takia harrastustoiminnan päteviä ohjaajia etsittiin myös koulun ulkopuolelta, mihin liittyi verkottuminen eli hakeutuminen suunnitelmalliseen yhteistyöhön koulun ulkopuolisten tahojen kanssa.

Toteutus

Projektissa etsittiin parhaiten toimivia käytäntöjä eheytyttyille koulupäivälle erilaisissa kunnissa (Jyväskylä, Kuopio, Sipoo ja Sievi). Kokeiluun osallistui seitsemän koulua, joista neljä oli vuosiluokkien 1-6 kouluja ja kolme vuosiluokkien 7-9 kouluja. Niissä oli yhteensä noin 2150 oppilasta ja 170 opettajaa.

Koulujen rehtorit kokoontuivat noin kerran kuukaudessa keskustelemaan pääkoordinaattorin kanssa kokeiluun liittyvistä kysymyksistä. He vastasivat kokeilun toteuttamisesta omassa koulussaan apunaan kouluohjaaja, joka osallistui myös oppilaiden ohjaustyöhön.

Kokeilukoulut sekä niiden toimintaympäristöt olivat keskenään hyvin erilaisia. Sen vuoksi koulut saivat kehittää koulupäivän rakenteen uudistamiseksi omat ratkaisunsa eri osapuolten toiveet ja paikalliset olosuhteet huomioon ottaen. Myös koulukuljetuksilla oli osalle kouluista tärkeä merkitys, ja ne loivat omat reunaehdot koulupäivän rakenteen muuttamiselle. Kaikille projektissa kehitetyille ratkaisuille olivat yhteisiä seuraavat lähtökohdat:

- koulupäivän rakenteeseen luodaan mahdollisimman hyvä, "hengittävä" ja säännöllinen päivärytmi, joka tukee oppilaan kehitystä,
- oppilaille järjestetään valvottua (aamu- ja iltapäivä)toimintaa sekä kerhotoimintaa, joka organisoidaan osaksi koulupäivää,
- toiminnan suunnittelussa hyödynnetään erillisellä vapaa-ajan suunnittelulomakkeella (VAPSU) kerättyä tietoa oppilaiden ja perheiden toiveista,
- opettajat ja koulunkäyntiavustajat saavat halutessaan osallistua harrastustoiminnan ohjaamiseen ja heille maksetaan siitä asianmukainen korvaus,
- toiminta organisoidaan koulukeskeisesti myös siinä tapauksessa, että sen toteuttamiseen osallistuvat koulun ulkopuoliset palveluntuottajat,
- rehtori vastaa toiminnan laadusta ja ohjaajien rekrytoinnista,
- toiminnassa voidaan käyttää koulun tiloja ja välineitä,
- toiminnan järjestämisessä ja kerhojen ohjaamisessa tehdään moniammatillista yhteistyötä,
- koulu pyrkii verkottumaan monipuolisesti omaan lähiyhteisöönsä ja kehittymään alueelliseksi toimintakeskukseksi.

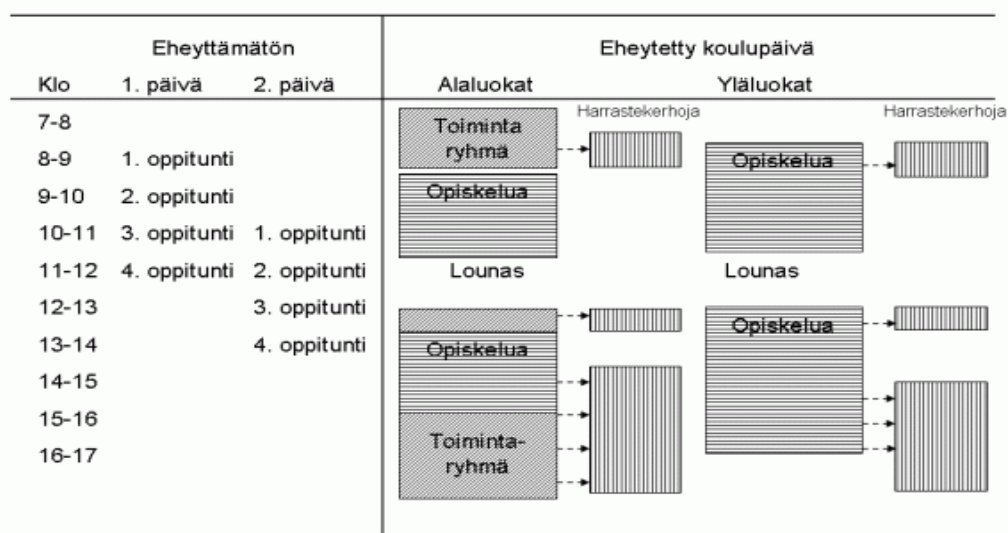
Koulupäivän rakenne

Eheytyttyyn koulupäivään sisältyi oppitunteja sekä niiden ulkopuolista toimintaa, joka jakautui kahdeksi laadullisesti erilaiseksi toimintamuodoksi: harrastekerhot ja toimintaryhmät. Toimintamuodot limittyivät toisiinsa siten, että oppilas voi olla enimmäkseen ajan toimintaryhmässä aamulla tai koulun jälkeen ja käydä sieltä käsin valitsemassaan harrastekerhossa. Osallistuminen oli vapaaehtoista ja maksutonta.

Harrastekerhoja järjestettiin oppilaiden esittämien toiveiden mukaisesti. Niitä tiedusteltiin vapaa-ajan suunnittelulomakkeella (VAPSU), joka täytettiin kotona. Harrastekerho keskittyi tiettyyn taitoalueeseen, jossa oppilas halusi kehittyä ja saada tekemisen ja onnistumisen iloa. Harrastekerhoissa, esimerkiksi musiikkikerhossa oli oppilaita eri luokilta ja luokkatasoilta kiinnostuksen ja ryhmän tarkoituksenmukaisen kokoonpanon mukaisesti.

Toimintaryhmissä valvottiin pihaleikkejä, askarreltiin, musisoitiin ja puuhailtiin vaihtelevasti eri päivinä. Oppilaat leikkivät, lepäilivät, ulkoilivat ja tekivät kotitehtäviään aikuisen valvonnassa. Oppilaat saivat myös perushuolenpidon, kuten välipalan. Vanhemmat hakivat oppilaalle paikan koulun toimintaryhmään sen mukaan kuin vanhempien työajat vaativat. Periaate oli, että koulun ovet olivat oppilaille avoinna eikä toimintaryhmien muodostumista sidottu mihinkään luokkatasoon. Aamutoiminta ajoittui kokeilukouluissa klo 7.15 - 10.00 välille.

Kuviossa 2 esitetty malli antaa yleiskuvan eheytyneen koulupäivän rakenteesta, vaikka yksityiskohtaiset kellonajat vaihtelivatkin kouluittain. Eheytyneen koulupäivän runkona olivat oppitunnit, jotka rytmitettiin oppilaiden kannalta mahdollisimman mielekkääksi kokonaisuudeksi. Koulupäivää kevennettiin riittävän pitkällä (60 min) lounastauolla, jota joissakin kouluissa nimitetään siestäksi. Suurten kaupunkikoulujen ja pienten kyläkoulujen kesken, samoin kuin vuosiluokkien 1–6 ja 7–9 koulujen välillä oli oppituntien ja lounasajan sijoittelumahdollisuuksissa eroja.



Kuvio 2. Esimerkki eheytyneestä koulupäivästä

Eheytyneen koulupäivän toteuttamiseen vaikuttivat mm. oppilaan viikkotuntimäärä, käytettävissä olevat tilat sekä henkilöstön mahdollisuus valvoa ja ohjata päivän aikana tapahtuvaa toimintaa.

Koulupäivän rakennetta muutettiin myös välitunteja ja opetusjaksoja uudelleen rytmittämällä. Lisäksi koulupäivää kevennettiin järjestämällä valinnaisopintojen (käsityö, liikunta, kuvaamataito, musiikki yms.) keskelle päivää, jolloin teoreettisen opiskelun lomaan saatiin myös toiminnallisuutta.

Koulun tarjoamaan toimintaan pyrittiin saamaan mukaan mahdollisimman moni sitä tarvitseva oppilas. Erityisesti haluttiin tavoittaa ne lapset ja nuoret, jotka olivat paljon yksin ilman aikuisen läsnäoloa ja joilla ei ollut säännöllisiä harrastuksia koulussa tai sen ulkopuolella ja joilla tämän vuoksi oli kehitykseen liittyviä riskejä. Nämä tiedot selvitettiin kouluissa yhdysopettajien tai kouluohjaajien kanssa vapaa-ajan suunnittelulomakkeista eli VAPSUista saatujen tietojen perusteella.

Monissa kokeilukouluissa toimi kouluohjaajaksi nimitetty henkilö, joka avusti rehtoria oppilaiden vapaa-ajan toiminnan organisoinnissa. Heidän toimenkuvansa painottuivat kouluissa hieman eri tavoin johtuen koulun toimintakulttuurista. Kouluohjaajien koulutustaustoina oli muun muassa yhteisöpedagogin, nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaajan sekä musiikinopettajan koulutus. Heidän työaikansa vaihteli kouluittain 16 tunnista täyteen viikkotyöaikaan.

Ehetytyn koulupäivän projektiin liittyi seurantatutkimus, jossa oli kokeilukoulujen lisäksi mukana kuusi verrokkikoulua, joissa eheytettyä koulupäivää ei toteutettu. Tutkimusaineistoa koottiin koko hankkeen ajan ja viimeinen aineistonkeruu toteutettiin keväällä 2005. Tutkimusta tuki Suomen Akatemia. Tutkijana toimi PsT Riitta-Leena Metsäpelto.

Tutkimustuloksia ja kokemuksia

Miltei kaikki opettajat (89 %) arvioivat, että oppilaiden viihtyminen parani hankkeen ansiosta. Lisäksi opettajat havaitsivat paranemista omassa viihtymisessään sekä kodin ja koulun yhteistyössä ja vähenemistä koulukiusaamisessa. Opettajien oma viihtyminen oli yhteydessä siihen, että he kokivat kouluohjaajien jakavan heidän kanssaan työtä oppilaiden parissa.

Alakoululaisten vanhemmista suurin osa suhtautui joustavaan koulupäivään hyvin myönteisesti. He olivat kiitollisia siitä, että olivat päässeet mukaan kokeiluun, ja korostivat sitä, että joustava koulupäivä tuo turvaa lapselle, vähentää vanhempien huolta yksin olevista lapsista, tekee kodin ja koulun yhteistyön luontevaksi ja innostaa sekä lapsia että vanhempia. Lisäksi vanhemmat antoivat kiitosta siitä, että harrastusmahdollisuudet iltapäivällä rauhoittivat iltoja perhe-elämälle. Monet olivat huolissaan kokeilun päättymisestä ja toivoivat pysyviä muutoksia kouluun.

Kansainvälisesti julkaistut tutkimustuloksemme ovat osoittaneet seuraavaa:

- Eheytettyyn koulupäivään 2-3 vuotta osallistuneiden oppilaiden ahdistuneisuus oli merkitsevästi vähäisempää kuin vertailuryhmässä.

- Musiikkiin ja kuvataiteisiin sekä kädentaitoihin liittyviin kerhoihin 2-3 vuoden ajan osallistuneilla oli olennaisesti paremmat työskentelytaidot, kuten keskittymiskyky, koulumenestys ja sosiaaliset taidot.
- Lukuaineisiin liittyvät harrastukset kannustivat koulumenestystä.

Yhdeksännellä luokalla harrastusaktiivisuus oli yhteydessä vähäisempään tupakointiin ja vahvempaan peruskoulun jälkeisiin opintoihin suuntautumiseen, mikä vastaa muissa tutkimuksissa saatuja tuloksia. Eheytetty koulupäivä on merkittävä ja toteuttamiskelpoinen mahdollisuus ennalta ehkäistä sosiaalista syrjäytymistä.

Muita tuloksia ja havaintoja kokeilusta:

- Vuosiluokilla 1 - 6 uudesta koulupäivän rakenteesta tuli osa normaalia toimintaa. (Ylemmillä luokilla oppilaiden suurempi viikkotuntimäärä, jaksojärjestelmä ja kurssimuotoisuus aiheuttivat vaikeuksia yhteisten kerhoaikojen löytymiselle.)
- Eheytetyn koulupäivän mallissa valvottuihin toimintaryhmiin, kunnalliseen aamu- ja iltapäivätoimintaan sekä kerhoihin osallistui keskimäärin 60 % koulun kaikista oppilaista. Myös kunnalliseen aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuminen oli selvästi suurempaa kuin maassa keskimäärin.
- Suosituimpia harrastuksia olivat liikunnassa joukkue- ja yksilölajit sekä tanssi, musiikissa instrumentin soitto ja bänditoiminta, taiteessa kuvataide ja kirjallisuus, sekä muissa aineissa kotitalous (kokkikerhot olivat erityisen suosittuja), käsityöt ja askartelu.
- Oppilaiden harrastukset siirtyivät yhä enemmän illasta osaksi koulupäivää ennen klo 17 tapahtuvaksi.
- Opettajien ja vanhempien arvioiden mukaan oppilaiden kouluviihtyvyys lisääntyi, koulukiusaaminen väheni ja yhteistyö koulun ja vanhempien välillä parantui.
- Opettajien oma viihtyvyys parani.
- Oppilaiden harrastuskerhoihin osallistuminen oli yhteydessä koulumotivaatioon, opiskelun jatkamishaluihin, vähäisempään tupakointiin, vähäisempään muiden kiusaamiseen ja vähäisempään koulupinnaukseen.
- Rehtorilla oli keskeinen rooli toiminnan koordinoijana.

Eheytetyn koulupäivän oppilaskohtaiset kustannukset, joihin sisältyi toiminnan koordinointi, valvonta ja ohjaus sekä lakisääteinen aamu- ja iltapäivätoiminta, olivat suurissa kaupunkikouluissa keskimäärin 100–200 euroa vuodessa. Toiminta oli kalliimpaa pienessä maaseudun kyläkoulussa, jossa oppilaskohtaiset kustannukset nousivat yli 400 euroon vuodessa. Edullisinta eheytetyn koulupäivän toteuttaminen oli kouluissa, jossa oli pystytty rakentamaan hyvä alueellinen verkostoyhteistyö ja hyödyntämään tehokkaasti eri toimijoiden resursseja.

Ehdytetyn koulupäivän hankkeeseen kohdistui runsaasti yhteiskunnallista mielenkiintoa, ja sen esiin nostamat kysymykset ovat edelleen ajankohtaisia. Yhtenä merkittävänä hankkeen toimintakauteen ajoittuvana innovaationa oli koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa koskeva lakiuudistus (voimaan 1.8.2004 alkaen), jonka paikallisessa toteuttamisessa Mukava-hankkeen kokeilukoulut olivat olleet edelläkävijöitä. Hankkeen tuloksia on hyödynnetty myös Opetusministeriön kouluhyvinvointityöryhmän muistiossa (OPM:n työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:27), jonka kautta hankkeen tulokset ovat vaikuttaneet valtakunnallisesti koulujen kehittämiseen. Kokeilussa toimittiin ns. open source -periaatteella, ja siinä saadut kokemukset ja tulokset ovat olleet vapaasti kaikkien hyödynnettävissä.

Aamu- ja iltapäivätoiminta

Ehdytettyä koulupäivää koskevan kokeilun saama myönteinen julkisuus edisti koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämistä, mikä toteutui lakisääteisesti syksystä 2004 alkaen. Sen pohja oli toimintaryhmissä, mutta laki rajoitti aamu- ja iltapäivätoiminnan koskemaan vain ensimmäisen ja toisen luokan oppilaita sekä erityistä tukea tarvitsevia luokkatasosta riippumatta. Ehdytetyn koulupäivän kokeilussa toimintaryhmät olivat avoimia kaikille oppilaille, joilla oli tarvetta olla koulun suojissa vanhempien ollessa työssä.

Kokeilun alkaessa vanhemmat arvioivat, että 42 prosenttia heidän ensimmäisellä ja toisella luokalla olevista lapsistaan tarvitsee iltapäivätoimintaa ja 18 prosenttia aamupäivätoimintaa. Hankkeen viimeisenä eli kolmantena lukuvuonna lasten osallistumisasteet olivat 63 prosenttia iltapäivätoimintaan ja 68 prosenttia aamupäivätoimintaan. Myös ylempien luokkien oppilaita osallistui toimintaryhmiin. Aamupäivätoimintaan oli enemmän tarvetta; siihen osallistui kolmannes kolmannen luokan oppilaita ja viidesosa neljäs- ja viidesluokkalaisista (Pulkkinen & Launonen, 2005).

Perusopetuslain (48b §) mukaan kuntien on ollut mahdollista syksystä 2004 lähtien järjestää valtion tukemaa aamu- ja iltapäivätoimintaa ensimmäisen ja toisen luokan oppilaille sekä erityistä tukea tarvitseville oppilaille vuosiluokasta riippumatta. Joissakin kunnissa ja kouluissa lakia on noudatettu erittäin hyvin, mutta on myös vauraita kuntia, jotka suhtautuvat aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämiseen lyhytnäköisesti. Toimintaa ei järjestetä kaikille sitä tarvitseville, varsinkaan toisen luokan oppilaille. Niissäkin kunnissa, joissa toimintaa on ollut riittävästi tarjolla, toiminnan laadussa on ollut puutteita, kuten opetusministeriön kutsuma selvityshenkilö (Iivonen, 2009) on todennut.

Tarkastellessaan koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa lapsen oikeuksien sopimuksen kannalta Iivonen (2015) toteaa Lapsen oikeuksien komitean esittäneen vuonna 2011 antamissaan Suomea koskevia päätelmissään kiitoksensa tämän toiminnan järjestämisestä. Samalla komitea esittää huolensa siitä, ettei kuntia ole velvoitettu järjestämään aamu- ja iltapäivätoimintaa, mikä

vaikeuttaa vanhempien työelämän ja perhe-elämän yhteensovittamista. Monissa kunnissa aamutoimintaa ei järjestetä lainkaan, ja sen tarjoaminen onkin vanhempien mielestä yksi tärkeimmistä kehittämiskohteista.

Lähteet

Seuraavista julkaisuista saa lisätietoa eheytetyn koulupäivän mallista ja sen vaikutuksista sekä aamu- ja iltapäivätoiminnasta:

- livonen, E. (2009). *Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan lainsäädännön toimivuus, toiminnan laatu ja muutostarpeet*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:8.
- livonen, E. (2015). Lapsen oikeuksien sopimus koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnassa. Teoksessa S. Hakalehto (toim.), *Lapsen oikeudet koulussa* (s. 354–395). Helsinki: Kauppakamari.
- Latvala, J-M. (2004). Tietotekniikka tehostamaan kodin ja koulun välistä viestintää. Teoksessa L. Launonen & L. Pulkkinen (toim.), *Koulu kasvuyhteisönä: Kohti uutta toimintakulttuuria* (s. 112–121). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Latvala, J-M. (2006). *Digitaalisen kommunikaatiosovelluksen kehittäminen kodin ja koulun vuorovaikutuksen edistämiseksi*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 292. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Launonen, L. & Pulkkinen, L. (2004). *Koulu kasvuyhteisönä: Kohti uutta toimintakulttuuria*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Metsäpelto, R- L. & Pulkkinen, L. (2011) "Aika kuluu nopeasti ja on ollut hauskaa": Kerho- ja harrastustoiminta koulussa. Teoksessa K. Pohjola (toim.), *Uusi koulu: Oppiminen mediakulttuurin aikakaudella*. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Metsäpelto, R-L. & Pulkkinen, L. (2012). Socioemotional behavior and school achievement in relation to extracurricular activity participation in middle childhood. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 56, 167-182.
- Metsäpelto, R. & Pulkkinen, L. (2014). The benefits of extracurricular activities for socioemotional behavior and school achievement in middle childhood: An overview of the research. *Journal For Educational Research Online / Journal Für Bildungsforschung Online*, 6(3), 10-33. DOI: [10.25656/01:9685](https://doi.org/10.25656/01:9685)
- Metsäpelto, R.-L., Pulkkinen, L., & Tolvanen, A. (2010). A school-based intervention program as a context for promoting socioemotional development in children. *European Journal of Psychology of Education*, 25, 381–398.
- Pirttimaa, R. & Pulkkinen, L. (2004). Koulupäivän eheyttäminen koulukulttuurin muutostekijänä. Teoksessa L. Launonen & L. Pulkkinen (toim.), *Koulu kasvuyhteisönä: Kohti uutta toimintakulttuuria* (s. 79–90). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Pulkkinen, L. (2002). *Mukavaa yhdessä: Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pulkkinen, L. (2004). A Longitudinal study on social development as an impetus for school reform towards an integrated school day. *European Psychologist*, 9, 125–141. doi:[10.1027/1016-9040.9.3.125](https://doi.org/10.1027/1016-9040.9.3.125)
- Pulkkinen, L. (2011). Eheytetty koulupäivä - lapsilähtöinen toimintakulttuuri. Teoksessa J. Paalasmaa (toim.), *Lapsesta käsin: Kasvatuksen ja opetuksen vaihtoehtoja* (s. 313–327). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pulkkinen, L. (2012). The integrated school day: Improving the educational offering of schools in Finland. Teoksessa C. Clouder, B. Heys, M. Matthes, & P. Sullivan (toim.), *Improving the quality of childhood in Europe 2012* (Vol. 2, s. 40-67). Brighton, UK: ECSWE. www.allianceforchildhood.eu/publications

- Pulkkinen, L. (2015). *Innostava koulupäivä: Ehdotus joustavan koulupäivän rakenteen vakiinnuttamiseksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:6 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-341-5>
- Pulkkinen, L. (2022). *Lapsen hyvinvointi alkaa kodista*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pulkkinen, L. (2022). *Tutkijan omakuva*. Helsinki: Teos (painossa)
- Pulkkinen, L. & Launonen, L. (2005). *Ehetytty koulupäivä. Lapsilähtöinen näkökulma koulupäivän uudistamiseen*. Helsinki: Edita.
- Pulkkinen, L. & Metsäpelto, R-L. (2014). Kerhotoiminta tukee oppilaiden sosioemotionaalista kehitystä ja koulusuoriutumista. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti: NMI-Bulletin*, 24 (3), 31-43. PDF-tiedosto: https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2016/09/Pulkkinen-Metsapello_3_2014.pdf
- Pulkkinen, L., & Pirttimaa, R. (2005). Der integrierte Schultag in Finnland. Teoksessa H-U. Otto & T. Coelen (toim.), *Ganztägige Bildungssysteme. Innovation durch Vergleich* (pp. 81-90). Münster: Waxmann, ja uudelleen (2008) teoksessa D. Bosse, I. Mammes & C. Nerowski (toim.). *Ganztagschule: Perspektiven aus Wissenschaft und Praxis* (ss. 126-139). Bamberg, De: University of Bamberg Press.
- Pulkkinen, L., Pohjola, K., Kotamäki, N. & Launonen, L. (2006). *Kunnallisen aamu- ja iltapäivätoiminnan ensiaskeleet*. Perhetutkimuskeskuksen julkaisuja,16. Jyväskylän yliopisto. ISBN 951-39-2460-2.

Seuraavat askeleet kohti Harrastamisen Suomen mallia

Matti Vanhasen I hallituksen opetusministerinä vuosina 2005–2007 toiminut Antti Kalliomäki oli eheytytystä koulupäivästä hyvin kiinnostunut, mutta hallituksen vaihduttua Matti Vanhasen toiseksi hallitukseksi (2007–2011) sen toteutuksen lainsäädännöllinen valmistelu ei edennyt opetusministeriössä. Etenemiseen ilmaantui kuitenkin muita väyliä.

Joustava koulupäivä

Opetusministeri Sari Sarkomaa (2007–2008) aloitti koulujen kerhotoiminnan tukemisen. Sen vaatimaa erityisavustusta kasvatettiin vuosittain. Kerhotoiminta on perusopetuslakiin sisältyvää toimintaa, josta ovat vastanneet lähinnä opettajat eri korvauksesta.

Opetushallitus alkoi kytkeä kerhotoiminnan rahoitukseen sisällöllistä kehittämistä, mitä tuki pääjohtaja Aulis Pitkälän asettama alueellinen kehittämisverkosto. Kuntien erityisavustuksen saamiselle asetettiin laatuun liittyviä ehtoja. Yksi vuonna 2013 määritellyistä ehdoista oli kerhojen sijoittaminen joustavasti koulupäivän yhteyteen niin, että myös koulukuljetuksissa olevat oppilaat voivat osallistua kerhoihin. Siitä muodostui joustavan koulupäivän pilottikokeilu. Kokemukset olivat hyviä, kuten käy ilmi toimintaa koordinoivan Riitta Rajalan raporteista opetushallitukselle. Toiminta lähestyi tavoitteeltaan MUKAVA-hankkeessa kehitettyä eheytyttyä koulupäivää.

Kataisen ja Stubbin hallituksissa opetusministerinä vuosina 2013-2015 toiminut Krista Kiuru toivoi, että joustava koulupäivä vakiinnutettaisiin, ja kutsui Lea Pulkkinen selvityshenkilöksi laatimaan edotuksen sitä koskevista toimenpiteistä. Ne sisältyvät raporttiin: [Pulkinen, L. \(2015\). Innostava koulupäivä: Ehdotus joustavan koulupäivän rakenteen vakiinnuttamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:6](#)

Raportti sisältää katsaukset harrastustoiminnan merkityksestä oppilaille, koulupäivän uudistamista koskevista paineista sekä Euroopan ja Suomen tilanteesta oppituntien ulkopuolisen toiminnan järjestämisessä.

Keskeiset ehdotukset olivat:

- Koulupäivään sisällytetään oppilasta kohti yksi tunti valinnaista ja vapaaehtoista harrastustoimintaa, joka voi olla ohjattua tai oppilaiden omaa pajatoimintaa, jolloin ohjaajan tuki on tarvittaessa saatavilla. Harrastusten järjestämiseen osallistuvat koulun henkilöstön lisäksi taide- ja kulttuuritoimijat, kirjastot, kädentaitoyhdistykset, liikunta- ja nuorisoyhteistyöt ja muut yhteistyötahot. Kunnan sivistystoimen tehtävänä olisi koota koulujen käyttöön luettelo harrastetuntien järjestämisestä ja kouluyhteistyöstä kiinnostuneista paikallisista toimijoista.
- Harrastustoimintaa kehitetään oppilaita ja vanhempia kuullen monipuoliseksi. Harrastetuntien joustavassa sijoittamisessa koulupäivään tulee ottaa huomioon oppilaiden hyvinvointi sekä toiminnan yhtäläinen saatavuus kaikille oppilaille. Viidesosa oppilaista on koulukuljetuksissa, mikä tulee ottaa huomioon yhtäläisiä harrastusmahdollisuuksia järjestettäessä.
- Perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoimintaa uudistetaan ja kytketään harrastustoiminnan järjestämistä koskevaan uudistamiseen.

Raportti toi esille MUKAVA-hankkeen yhteydessä kehitetystä eheytetystä koulupäivästä saadut kokemukset ja tutkimustulokset sekä periaatteet, jotka soveltuisivat käyttöön joustavan koulupäivän toteutuksessa. Pulkinen, L. & Launonen, L. (2005). Eheytetty koulupäivä: Lapsilähtöinen näkökulma koulupäivän uudistamiseen. Helsinki: Edita.

Raportissa ehdotettiin, että seuraavan hallituksen toimintasuunnitelmaan sisällytettäisiin säädösten muotoilu ja kustannusten selvittely harrastetuntien vakiinnuttamiseksi sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan kytkemiseksi tähän kokonaisuuteen. Tällöin tulee ottaa huomioon, että nuoremmat oppilaat ja erityistä tukea tarvitsevat oppilaat tarvitsevat aikuisen turvallista läsnäoloa aamulla ja iltapäivällä enemmän kuin yhden harrastetunnin verran päivässä. Uudistus tähtäsi opetus- ja kulttuuriministeriön eri toimintasektoreiden väliseen yhteistyöhön, siten että yleissivistävän koulutuksen resurssien, kuten kerhotoiminnan määrärahojen ohella kulttuuri-, nuoriso ja liikuntamäärärahojen avustuskriteerit palvelisivat lasten harrastustoiminnan lisäämistä koulussa.

Ehdotus ei kuitenkaan johtanut toimenpiteisiin, sillä hallituksen vaihtuessa vuonna 2015 uusi hallitus ei ottanut joustavan koulupäivän kehittämistä ohjelmaansa.

Liikkuva koulu

Nuori Suomi oli tehnyt aloitteita lasten liikunnan lisäämiseksi koulupäivän yhteydessä. Lasten liikkumisen heikko tilanne johtikin pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen (2007–2010) politiikkariihessä suositukseen, jolla pyrittiin vakiinnuttamaan koulupäiviin liikunnallinen toimintakulttuuri.

Liikkuva koulu -hankkeen pilottivaihe toteutettiin vuosina 2010-2020 Liikunnan ja kansanterveyssäätiön (LIKES) vastatessa käytännön toteutuksesta. Liikkuva koulu on nykyisin laaja, koulujen ja monien tukiorganisaatioiden muodostama verkosto. Liikkuvan koulun tavoitteita ovat aktiivisempi ja viihtyisämpi koulupäivä ja hyvinvoiva koululainen, lisää liikettä – vähemmän istumista, oppimisen tukeminen toiminnallisilla menetelmillä ja liikkuminen välitunneilla. Jokainen koulu toteuttaa liikkuvampaa koulupäivää omalla tavallaan.

Koulu voi rekisteröityä liikkuvaksi kouluksi. Matkalla lähdettyään se saa tukea toiminnan suunnitteluun ja arviointiin. Liikkuva koulu – ohjelman ohjelmajohtaja on Antti Blom Opetushallituksessa.

Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantaminen

Pääministeri Juha Sipilän hallitus (2015–2019) muotoili hallitusohjelmansa 26 kärkihankkeella, joista yksi kohdistui taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantamiseen. Opetus- ja kulttuuriministerinä toiminut Sanni Grahn-Laasonen edisti harrastustoiminnan kehittymistä kouluissa ministeriön aloittaessa vuonna 2016 ohjelman lasten ja nuorten taiteen kulttuurin saavutettavuuden parantamiseksi koulussa.

Hankkeen lähtökohtina olivat kulttuuriharrastuksen laadukas sisältö ja lasten kuuleminen heidän omien toiveidensa huomioon ottamiseksi harrastustoimintaa järjestettäessä. Pyrkimyksenä oli saada taiteen ammattilaisia toimimaan yhdessä koulujen kanssa. He saivat hakea rahoitusta ministeriöstä sellaisen harrastustoiminnan kuluihin, joita koulun oppilaat toivoivat sähköisesti järjestetyssä valtakunnallisessa kyselyssä. Hankkeen käytännöllisestä toteutuksesta vastasivat neuvotteleva virkamies Iina Berden ja kulttuuriasianneuvos Hanna Koskimies.

Mobiilikysely toistettiin vuosina 2017, 2018 ja 2019 ja kunakin vuonna siihen vastasi noin 100 000 oppilasta. Kokemukset toiminnasta olivat myönteisiä. E erityisen myönteistä oli koulujen ja taidetoimijoiden yhteistyön kehittyminen.

Ulkopuolisen arvioinnin toteutti Niilo Mäki Instituutti Jyväskylästä (Määttä, S., Korpivaara, P. & Palmu, I. (2018). Taide ja kulttuuri osaksi koululaisten päivää).

Sen mukaan hankkeet onnistuivat pääasiassa suunnitelmien mukaisesti. Suuri osa lapsista sai itselleen uuden taide- tai kulttuuriharrastuksen ja moni lapsi ensimmäisen harrastuksensa. Myös hanketyöntekijöille hanketoiminta oli positiivinen kokemus. Raportti sisältää myös analyysia kehittämistarpeista koskien muun muassa toiminnan jatkuvuutta, materiaaleja ja välineitä sekä tiedottamista. Raportin voi ladata [tästä linkistä \(pdf-tiedosto\)](#)

Harrastamisen Suomen malli

Hallituksen vaihduttua 2019 Rinteen hallitus ja sen kaaduttua jo samana vuonna Sanna Marinin hallitus ovat halunneet edistää harrastustoimintaa koulupäivän yhteydessä ja se on kirjattu hallitusohjelmaan. Tuossa vaiheessa esikuvana oli ns. Islannin malli, jolla pyrittiin rajaamaan nuorten päihteiden käyttöä ja johon sisältyi nuorten toiminnan valvontaa ja harrastustoimintaa. Suomessa harrastustoiminnan kehittämiseksi koulussa on ollut toisenlaisia tavoitteita, jotka ovat koskeneet oppilaiden kehitysmahdollisuuksien rikastamista omavalintaisilla harrastuksilla.

Tiede- ja kulttuuriministereinä ovat toimineet Annika Saarikko (2019-2021), sijaisenaan Hanna Kosonen (2019-2020), ja vuodesta 2021 lähtien Antti Kurvinen. Islannin malli on vaihtunut harrastamisen Suomen malliksi valtiosihteeri Tuomo Puumalan johtamassa työryhmässä. Merkittävää on, että koulun yhteydessä tapahtuva harrastustoiminta on vaihtunut opetusministeriön alaisuudesta tiede- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen. Se näkyy myös valmisteilla olevassa lainsäädännössä, jolla harrastustoiminnan jatkuvuutta pyritään turvaamaan. Lakimuutosta esitetään nuorisolakiin, ei perusopetuslakiin. Tulevaisuus osoittaa, miten harrastustoiminnan kytkentä koulupäivään onnistuu. Tämä on joka tapauksessa merkittävä askel eteenpäin. Työ harrastustoiminnan toteuttamiseksi kouluissa etenee valtion myöntämien määrärahojen tuella.

Päivitetty 31.3.2022

Lea Pulkkinen, professori

Juha-Matti Latvala, Niilo Mäki Instituutin toiminnanjohtaja